

ПРОФЕСІЙНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ФАКТОР ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

МАКАРОВА Л.І.

Copyright © 2013

Поняття “професійне здоров'я особистості” рідко зустрічається у роботах з проблем професіоналізму, професійної майстерності та професійної освіти. В той же час очевидним фактом є зростаючий інтерес науковців до цієї проблеми. Це зумовлено, з одного боку, усвідомленими суперечностями між досягнутим рівнем знань у галузях профорієнтації, психології праці, психофізіології, валеології та суміжних галузей та їх відображенням у комплексних міждисциплінарних прикладних дослідженнях. З іншого – потребами реформування та розвитку професійної освіти і виховання і, нарешті – соціальним запитом на ефективного, надійного та компетентного працівника.

У сфері професійної освіти, її різних ланках майбутній фахівець в основному розглядається як суб'єкти праці, а отже, в основу навчального процесу покладені ідеї теоретичної та практичної підготовки, формування необхідних компетентностей, професійно важливих умов та якостей. Розвиток здорової особистості, питання професійного самозбереження, професійної надійності, професійного довголіття не відображаються у завданнях та змісті фахової підготовки. Навпаки, у вищій школі спостерігається тенденція до поглиблення спеціалізації за рахунок зменшення гуманітарного компоненту освіти (наприклад, за рахунок курсів психології на неспеціальних факультетах), що звужує можливість особистісного розвитку майбутнього професіонала.

Щодо соціального запиту, то в умовах ринкової конкуренції надійність, витривалість, працездатність, готовність платити високу енергетичну ціну за професійний успіх стають мірилом якості професійної підготовки працівника. В реальності психологічне підґрунтя професіоналізму нехтується, а саме такий його чинник як особистісне здоров'я і благополуччя людини. Сьогодні ж важлива, як ніколи, роль людського фактору, у чому ми щоденно маємо можливість переконатись, слухаючи та читаючи новини з усього світу.

Якщо звернутись до історичного аспекту досліджень професійного здоров'я, можна зрозуміти логіку та динаміку цього процесу та побачити його перспективи. Так, на початку минулого століття основна увага приділялась НОП. Засновники руху за наукову організацію праці в основному керувались інтересами виробництва. Діагностика професійно важливих якостей проводилась з метою профвідбору і профконсультування, а не з метою розвитку цих якостей та вдосконалення професійної освіти. Але вже у межах психотехнічних досліджень обґрунтовувалась необхідність поєднувати максимальну активізацію робітників із збереженням їх сил і здоров'я [1].

Значна роль у розвитку концепції професійного здоров'я належить В.М. Бехтереву і А.К. Гастеву. Їх дослідження трудових процесів мали комплексний характер і були спрямовані на розроблення заходів збереження здоров'я і розвитку особистості працівників. У 30-ті роки гостро постало завдання побудови професіографії як науки про зв'язок між професією і структурою особистості. Значний внесок у розроблення цієї проблеми зробив С.Л. Рубінштейн [2]. Його теорія єдності свідомості та діяльності стала методологічним фундаментом подальших досліджень. В результаті було доведено, що досягнення основ професійної майстерності визначається не кількістю вправ, а свідомим ставленням суб'єкта до професійної діяльності (роботи), яка має для нього особистісний смисл.

Сьогодні проблеми професіоналізму та професійної майстерності розглядаються у контексті вивчення проблем особистості. Її новим аспектом є становлення особистості в умовах професійної діяльності. Актуальним напрямком досліджень є пошук зв'язків між професією (родом занять) та здоров'ям людини, в якому здоров'я розглядається у значно більш широкому розумінні, не у звичному медичко-біологічному, а в онтологічному, онтогенетичному та аксіологічному плані. Було показано, що здоров'я та професійна діяльність перебувають у складних взаємозв'язках. Професійна діяльність може як сприяти здоров'ю, так і погіршувати його. Величезне значення поряд з іншими факторами має особистісний чинник – оптимізм, відповідальність, схильність до співробітництва, самоуправління, емоційна стійкість, в цілому добрі адаптивні можливості. До них належать високий рівень функціонування механізмів психічної саморегуляції як наслідок високої емоційної стійкості, низької тривожності і невисокої психічної напруги; високі комунікативні здібності; збереження орієнтації на додержання моральних норм поведінки, незважаючи на значні перенесені психоемоційні навантаження. Згідно з сучасними уявленнями здоров'я є не лише станом – це водночас і стан, і процес, що має свою структуру та динаміку, в якому можливі спади і підйоми. Фізичне нездоров'я може компенсуватись за рахунок духовного та особистісного, когнітивного та морального компонентів. Величезне значення мають рефлексивні механізми самосвідомості, внутрішня картина здоров'я [3–6].

З точки зору професійної діяльності здоров'я визначається тим, наскільки людина може зберегти надійність професійної діяльності у її різних умовах, свою працездатність; наскільки вона володіє захисними та компенсаторними психологічними механізмами, наскільки здатна зберегти свою ідентичність, повертаючись у стан більшої збалансованості після виробничих конфліктів, стресів та криз професійного розвитку.

Хоча більшість авторів ототожнюють професійне здоров'я з функціональними можливостями організму, насправді в цілому ряді сучасних професій здоров'я проявляється найбільшою мірою у його соціально-психологічному аспекті. Усе, що стосується нормального спілкування, етики, такту, загальної, психолого-педагогічної та організаційної культури, ввічливості, іміджу, авторитету, соціального інтелекту, вміння слідувати соціальним нормам та ін. є індикаторами здоров'я та благополуччя особистості у сфері її професійної діяльності. Ось чому визначення професійного здоров'я потребує доповнення та уточнення.

При розробленні нових моделей професіоналізму та професійної майстерності слід взяти до уваги і віковий аспект. Хоча однозначності у трактуванні періодизації професійного розвитку немає, проте у всіх найбільших підходах професійна майстерність – це продукт тривалого особистісного та професійного розвитку, який характерний для високого рівня оволодіння професією. Отже, розв'язання як теоретичних, так і прикладних проблем професіоналізму та професійної майстерності особистості на високому рівні узагальнення слід шукати на зтику соціальної філософії, психології здоров'я, психології праці, соціальної та педагогічної психології, психології та педагогіки професійної освіти, психології управління, акмеології, екології людини та психології особистості. Усі ці напрямки сучасного знання мають значні наукові досягнення, які чекають свого осмислення та узагальнення на новому рівні, що відповідає новим соціально-економічним реаліям.

1. Психология здоровья / Под ред. Г. С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003. – 607 с.
2. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 262 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.
4. Деркач А. А., Орбан Л. Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. – М.: 1995. – 208 с.
5. Климов Е. А. Психология профессионала. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1996. – 400 с.
6. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. – СПб.: Речь, 2005. – 222 с.

АКМЕОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

БАМБУРАК Н.М.

Copyright © 2013

Особистість соціального працівника – це складне багаторівневе особистісне утворення, яке втілює дійсні цінності соціальної роботи, професійно-індивідуальні якості, знання та уміння виконання професійних задач, пов'язаних з творчим пошуком раціонального впливу на особистість клієнта. Діяльність фахівця соціальної роботи в органах соціального захисту є цілеспрямованою, самоорганізованою системою, що розвиває автентичність у соціумі, забезпечує цілісність і внутрішню узгодженість, визначає характер та особливості інтерпретації набутого досвіду і цілеформувального професійного становлення індивіда його професійних “акме”.

Професійне “акме” – це психічний стан, що поєднує максимальну змобілізованість, реалізацію досягнутих професійних здібностей, можливостей та резервів особистості на конкретному етапі життя. Професійні “акме” як форми досягнення людиною високих рівнів в її професійному розвитку досліджували Б.Г. Ананьєв [1], О.О. Бодальов [2], Д.А. Деркач [3], В.Г. Зазикін [4], Е.А. Клімов [5], Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова [6] та ін.

Об'єктивно значимі професійні “акме” – це високий рівень професійних досягнень особистості, визнаний професійним суспільством як соціально бажаний результат, який помітно перевищує нормативний рівень. Тобто актуалізується професійна майстерність та перехід до професійної творчості, задіюючи інноваційні задачі, прийоми, технології в професійній діяльності і розвитку особистості. Зокрема, зазначеними вище акмеологами було визначено, що поняття “професіоналізм” включає: 1) ефективність виконання професійної діяльності у взаємозв'язку з іншими людьми; 2) ефективність виконання професійного спілкування; 3) особистість професіонала [2; 3; 4]. Показниками зрілості особистості професіонала вони виділяють: розуміння системи моральних цінностей, менталітету певної професії; здатність до накопичення та аналізу власного професійного досвіду; проектування себе як професіонала, вміння змоделювати оптимальний сценарій власного професійного розвитку; максимальне використання особистістю своїх можливостей і їх компенсація; досягнення індивідуального стилю професійної компетентності як поєднання професійних завдань і способів діяльності; адекватність і економічність поведінкових професійних дій, блокування професійної діяльності у випадку зловживання своїм службовим становищем; здатність до швидкої мобілізації своїх можливостей та зусиль; позитивне ставлення до себе як до професіонала; вдосконалення своєї професійної майстерності та індивідуального професійного оптимуму; відсутність особистісних деформацій; уміння побудувати індивідуальну програму досягнення вершин професіоналізму [3].

Таким чином, професійне становлення фахівця – складний, безперервний процес проектування особистості. Обізнаність в своїй майбутній спеціальності сприяє розвитку активності студента, формуванню особистісної моделі саморуку до професійних вершин та професійної майстерності. Е. Ф. Зеєр виділяє п'ять стадій становлення професіоналізму: 1) “оптація” (від лат. optatio – бажання, обрання) – формування особистісних намірів, усвідомлений вибір професії з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей; 2) “професійна